

NEDERLANDSE VOLLEYBAL BOND

***Richtlijnen en Instructies
voor de Arbitrage***

2009 - 2013

Voorwoord

De Richtlijnen en Instructies voor de Arbitrage zijn bedoeld voor alle wedstrijddeelnemers in de nationale competitie (tweede divisie t/m A-League) en de regiocompetities.

Het wedstrijdprotocol dat beschreven wordt in deze richtlijnen is bindend voor alle wedstrijddeelnemers. Alle spelregels worden besproken, waarbij de invloed op het handelen van de scheidsrechter wordt beschreven. Voor de tekst van de spelregels wordt verwezen naar de Officiële Spelregels Volleybal 2009-2013, uitgegeven door de Nederlandse Volleybal Bond.

Voor de A-League en B-League worden de afwijkingen op deze richtlijnen beschreven in bindende richtlijnen en het Handboek Nationale Competitie.

Het Handboek voor de Nationale Competitie vermeldt ook de belangrijkste regels van het wedstrijdreglement.

Namens de werkgroep Arbitrage

taakgroep Spelregels

Nico Hoeben

Joep van Iersel

Wim Rooijackers

Peter Scheffer

Spelregels

Regel 1   Speelruimte (tekeningen 1 & 2)

- Controleer het speelveld ruimschoots op tijd. Laat zaken die niet goed zijn in orde brengen en maak anders een aantekening op het wedstrijdformulier of op het formulier zaalkeuring. Indien de vereniging dispensatie heeft, staat dit in het Handboek Nationale Competitie.
- De spelers hebben het recht de bal te spelen buiten hun vrije zone (behalve bij de opslag). De bal mag daarom overal buiten hun vrije zone gespeeld worden. Deze situatie verschilt van het spelen van de bal in de vrije zone van de tegenstander (Spelregel 10.1.2).
- De spelersbanken staan altijd buiten de vrije zone. De scheidsrechter moet niet alles van de spelersbanken af laten zetten.

Regel 2   Net en palen (tekening 3)

- De eerste scheidsrechter moet vóór de toss controleren of het net goed is vastgemaakt. Door een bal in het net te gooien en te kijken of deze goed terugkomt, m.a.w. niet blijft hangen, controleert hij de elasticiteit van het net.
- De tweede scheidsrechter moet vóór de toss de hoogte van het net meten met een (bij voorkeur metalen) meetlat. Op deze meetlat moeten de hoogten 243/245 en 224/226 voor respectievelijk heren en dames zijn aangegeven. De eerste scheidsrechter blijft gedurende deze netcontrole in de buurt bij de tweede scheidsrechter en heeft de supervisie over de hoogtemeting.
- Tijdens de wedstrijd (en vooral aan het begin van iedere set) moeten de lijnrechters controleren of de antennes die boven 'hun' lijn hangen (volgens T3) nog goed bevestigd zijn.
- Vóór de wedstrijd (vóór de officiële warming-up) en tijdens de wedstrijd moeten de scheidsrechters controleren of de palen en de scheidsrechtersstoel, inclusief bevestiging van paal en net, geen gevaar opleveren voor de spelers. Er moet zo nodig beschermend materiaal aangebracht worden, ook op uitstekende delen die een gevaar kunnen opleveren voor de spelers. Indien er geen beschermend materiaal voorhanden is, wordt hiervan melding gemaakt op het wedstrijdformulier.

Regel 3   Ballen

- Alleen goedgekeurde ballen mogen in de wedstrijden gebruikt worden.
- De tweede scheidsrechter controleert vóór aanvang van de wedstrijd de wedstrijdbal(len). Samen met de eerste scheidsrechter kiest hij de wedstrijdbal(len). Daarna is de tweede scheidsrechter gedurende de verdere wedstrijd verantwoordelijk voor de wedstrijdbal(len) en voor de teruggave na afloop van de wedstrijd aan de verantwoordelijke van de wedstrijdleiding.

Regel 4   Ploegen

- Vóór aanvang van de wedstrijd moeten de scheidsrechters controleren hoeveel personen er op de bank mogen zitten of in de opwarmruimte aanwezig mogen zijn.
- In de nationale competitie mogen er maximaal vier personen (buiten de spelers en de mini van de week) op de bank plaatsnemen, echter alleen als zij op het wedstrijdformulier vermeld zijn en als zij een geldige lidmaatschapskaart van de Nevobo kunnen tonen of bij het ontbreken daarvan hun identiteit kunnen aantonen door middel van een wettelijk legitimatiebewijs.

Richtlijnen en Instructies voor Arbitrage 2009-2013

- Omdat alleen teamofficials en spelers tijdens de wedstrijd op de bank mogen zitten, mogen ook zij alleen deelnemen aan de officiële warming-up. Iedereen die het speelveld betreedt, moet dan sportschoenen aan hebben.
- De tweede scheidsrechter controleert de identiteit van de spelers voorafgaande aan de wedstrijd.
- De coach en de aanvoerder van de ploeg zijn beiden verantwoordelijk voor de identiteit van de deelnemende spelers en begeleiding. Door het ondertekenen van het wedstrijdformulier vóór de wedstrijd bevestigen ze dit.
- De eerste scheidsrechter moet het speeltenuue controleren. Als dit niet in overeenstemming is met regel 4.3, moet het worden aangepast. Het tenue moet identiek zijn (uitgezonderd het tenue van de Libero). Het shirt moet altijd in de broek. De huidige outfit (vooral bij de dames) geeft vaak een licht overhangend shirt te zien over een bijpassend broekje. Dit moet niet worden afgewezen.
- Het aanvoerderstreepje (8x2 cm) moet goed zichtbaar blijven. De eerste scheidsrechter moet dit vóór de wedstrijd controleren. Het aanvoerderstreepje is alleen in de A- en B-League verplicht gesteld.
- De werkgroep Arbitrage kan zich voorstellen, dat een scheidsrechter toestemming tot meespelen weigert aan een speler die verschijnt in smerige kleding, niet zijnde sportkleding enz.
In sommige zalen is het spelen met zwarte zolen niet toegestaan. De zaalwacht beslist hierover.

Regel 5 Ploegleiders

- Tijdens de gehele wedstrijd moet de eerste scheidsrechter weten wie de aanvoerder in het veld is en wie de hoofdcoach is, omdat alleen zij spelonderbrekingen kunnen aanvragen aan beide scheidsrechters (aanvoerder alleen als er geen coach aanwezig is). Bij het begin van elke set is het daarom raadzaam om de aanvoerder in het veld de hand op te laten steken als deze niet de officiële aanvoerder is. Als de aanvoerder de set wel begint, maar achter in het veld vervangen wordt door de Libero, dient op dat moment (eenmaal per set) de nieuwe aanvoerder in het veld zijn hand op te steken als bevestiging naar scheidsrechters en overige spelers.
- Tijdens de gehele wedstrijd moet de tweede scheidsrechter controleren dat de reservespelers òf op de bank zitten òf zich in de warming-up ruimte bevinden. Spelers in de warming-up ruimte mogen daar geen bal gebruiken. De spelers die op de bank zitten of zich in de warming-up ruimte bevinden, hebben niet het recht tegen beslissingen van de scheidsrechter te protesteren of deze door woord of gebaar aan te vechten. De eerste scheidsrechter moet tegen dergelijk gedrag direct optreden.
- Als de aanvoerder in het veld uitleg komt vragen over een genomen beslissing, moet de eerste scheidsrechter (eventueel met herhaling van het gegeven handsignaal) dit kort en duidelijk kenbaar maken, gebruik makende van de technische uitdrukkingen in de officiële spelregels. De aanvoerder in het veld heeft alleen het recht om uitleg te vragen betreffende toepassingen en interpretaties van de spelregels. Indien de officiële aanvoerder op dat moment niet in het veld staat, heeft hij dit recht niet. Het vragen naar beslissingen gebaseerd op waarnemingen, is niet toegestaan. Indien de aanvoerder in het veld het niet eens is met de uitleg van de spelregels door de scheidsrechter, heeft hij het recht om op dat moment het voornemen uit te spreken om na de wedstrijd te protesteren tegen de uitleg van de spelregels door de scheidsrechter.
In de A-League kan de coach een juryberaad aanvragen.
- De coach heeft niet het recht om te praten met de scheidsrechters, uitgezonderd het aanvragen van uitzonderlijke spelerwisselingen of wissels voorafgaande aan de wedstrijd en time-outs.
Hij mag echter wel aan de teller vragen hoeveel wissels of time-outs hij gedurende die set nog heeft, maar dit mag alleen als de bal niet in het spel is.

Richtlijnen en Instructies voor Arbitrage 2009-2013

- Indien de coach bij het lopen langs de zijlijn de scheidsrechter en/of de lijnrechter het zicht op die betreffende lijn ontnemt, mag de scheidsrechter en/of de lijnrechter de coach verzoeken opzij te gaan staan, zodat hij zijn taak naar behoren kan vervullen. De coach moet aan dit verzoek voldoen.

Regel 6 Behalen van een punt, winnen van een set en van de wedstrijd

- Het rally-punt systeem wordt gedurende de gehele wedstrijd toegepast.
- Als een team onvolledig wordt verklaard of niet is opgekomen, moet de teller het wedstrijdformulier overeenkomstig de spelregels invullen. De aanwezige aanvoerder(s) en de scheidsrechters tekenen daarna het formulier af.

Regel 7 Opbouw van het spel

- Direct na de toss, als de keuze voor opslag respectievelijk speelveld gemaakt is, moet de eerste scheidsrechter aan beide aanvoerders vragen of ze gezamenlijk of apart willen inslaan aan het net.
- Het opstellingsbriefje (geparafeerd door de coach) moet door zowel de tweede scheidsrechter als door de teller gecontroleerd worden, voordat de teller de nummers invult op het wedstrijdformulier. Zij moeten controleren of de nummers van de spelerslijst overeenkomen met die van het opstellingsbriefje. Indien dit niet het geval is, moet het opstellingsbriefje geweigerd worden en moet de tweede scheidsrechter een nieuw briefje vragen aan de coach.
- Aan het einde van iedere set moet de tweede scheidsrechter bij het wisselen van het speelveld aan de coach de opstellingsbriefjes van de volgende set vragen, om te voorkomen dat de tijd van drie minuten tussen de sets onnodig verlengd wordt. Als de coach bij herhaling te laat zijn opstellingsbriefje inlevert, moet de eerste scheidsrechter een maatregel voor spelophouden opleggen.
- Als er voor een opstellingsfout gefloten is, moet de scheidsrechter, na het handsignaal voor de opstellingsfout, beide spelers aanwijzen waar het om gaat. Als de aanvoerder in het veld daarna nog meer informatie wil hebben, moet de tweede scheidsrechter met behulp van het opstellingsbriefje dit geven.
- Het scheidsrechtersteken om aan te geven dat een speler op het moment van opslag buiten het speelveld staat, is het teken van opstellingsfout (teken 13). Het is daarna noodzakelijk de betreffende speler en zijlijn aan te wijzen.

Regel 8 Situaties bij het spelen

- Het is belangrijk om het woord 'volledig' goed toe te passen als er in de regel gesproken wordt dat de bal uit is. Het raakvlak van de bal dat de grond raakt, moet 'volledig' buiten de lijn zijn.
- De spandraden, waarmee het net aan de paal vastzit, behoren niet tot het net. Als de bal buiten de zijbanden (negen meter) het net of deze spandraden raakt, is dat dus fout. Beide scheidsrechters dienen deze bal dan als 'uit' af te fluiten, want de bal heeft dan een vreemd voorwerp geraakt. Indien een speler echter deze spandraden, het net of de antennes raakt, is het niet fout als het spel van de tegenstander hier niet door beïnvloed wordt.

Regel 9 Spelen van de bal

- Als het spelen van de bal in de vrije zone door de lijnrechter, de tweede scheidsrechter of de coach beïnvloedt wordt, moet als volgt worden gehandeld:
  - a. als de bal de coach of een official raakt is de bal 'uit' (regel 8.4.2);
  - b. als de speler voordeel verkrijgt van de official of de coach is dat 'hulp bij het spelen'

en als zodanig fout; dit mag nooit leiden tot dubbelfout (regel 9.1.3).
Het teken voor belemmeren in de vrije zone wanneer een bal teruggehaald kan worden door een speler van de tegenpartij is 'aangeraakt'.

- De scheidsrechter moet er goed aan denken alleen te fluiten voor die fouten die hij ziet. De eerste scheidsrechter moet alleen kijken naar dat deel van het lichaam dat de bal raakt. In zijn beoordeling moet hij zich niet laten leiden door de positie van de speler vóór / na het spelen van de bal. De werkgroep Arbitrage staat erop dat de scheidsrechter bovenhands spelen of andere contacten met de bal toestaat, zolang het volgens de regels is.

Regel 10 Bal bij het net

- Om de tekst van regel 9.2. beter te kunnen begrijpen wat er bedoeld wordt met 'raken', dient er gelezen te worden dat het raken van de bal niet meer is dan het terugkaatsen van het moment van contact met de bal, terwijl een gooibal twee actiemomenten heeft: eerst het vangen en vervolgens het gooien van de bal.
- Er moet aandacht besteed worden aan het feit dat een blokactie van een speler niet is toegestaan wanneer de speler de bal komende uit de speelhelft van de tegenstander niet onderschept, maar deze in die actie vasthoudt, omhoog brengt, gooit of te lang 'begeleidt'. In al dit soort gevallen moet het blokkeren beschouwd worden als een vastgehouden bal (maar we moeten niet overdrijven).
- In overeenstemming met de geest van het internationale volleybal en om langere rallies en spectaculaire acties te stimuleren, moeten door de scheidsrechter alleen de meest duidelijke overtredingen worden afgefloten. Als een speler zich niet in een goede positie bevindt op het moment dat hij de bal speelt, moet de scheidsrechter milder zijn in het beoordelen van het balcontact.

Voorbeelden:

- a. een spelverdeler rent achter een bal aan of maakt een snelle actie om de bal te bereiken om een set-up te kunnen geven;
- b. spelers moeten een snelle actie maken alvorens de bal te spelen als de bal wegspringt van het blok of van een andere speler;
- c. bij het spelen van de eerste bal mag de bal verschillende delen van het lichaam raken. In scheidsrechtetekens vertaald: het teken voor 'twee keer raken' komt in een dergelijke situatie niet aan de orde. Het teken voor 'vastgehouden bal' kan wel degelijk van toepassing zijn.

Regel 11 Speler bij het net

- Wanneer een speler een bal wil gaan halen in de vrije zone van de tegenpartij, moet de tweede scheidsrechter goed in de gaten houden dat hij in dit geval ruimte moet geven aan de speler die de bal wil gaan spelen. Hij dient zich uit de baan van de speler te begeven.
- Netfouten zijn alleen fout, indien dit gebeurt tijdens de actie van het spelen van de bal of als het spel wordt beïnvloed!
- Als de bal het net raakt en het net raakt de tegenstander, is dat geen fout!
- Als één of meer spelers dicht genoeg bij de bal zijn om deel te nemen aan een mogelijke actie om de bal te spelen en in die actie een netfout maken, is dit fout als die speler de bovenkant van het net raakt!
- Als een speler de paal en de spandraden van het net raakt buiten de totale breedte van het net, is dat niet fout.
- Het spel in de buurt van het net is een belangrijk onderdeel van het spel en daarom is het zeer belangrijk dat de scheidsrechters op dit onderdeel uiterst geconcentreerd handelen, vooral als de bal slechts lichtjes het blok raakt en daarna uitgaat. Wanneer de scheidsrechter in dergelijke gevallen snel, maar consistent fluit, neemt de acceptatiegraad van beide teams aanmerkelijk toe.

Regel 12 Opslag

- Om te kunnen fluiten voor de opslag is het NIET noodzakelijk te controleren of de serveerder klaar staat voor de opslag. De eerste scheidsrechter moet alleen in de gaten houden of de serveerder de bal in zijn bezit heeft. De voetfout bij de opslag is een taak van de eerste scheidsrechter.
- Alleen als er vier lijnrechters zijn, zijn de lijnrechters die de achterlijn moeten controleren ook verantwoordelijk voor voetfouten van de serveerder. De lijnrechter moet dan onmiddellijk zijn vlag opsteken en met zijn vinger naar de achterlijn wijzen. De eerste scheidsrechter moet dan fluiten voor een voetfout van de serveerder.
- Op het moment van de opslag moet de eerste scheidsrechter naar het serverende team kijken en de tweede scheidsrechter naar het ontvangende team.
- Als een bal die opgeslagen wordt het net raakt bij de opslag of in alle gevallen het net NIET passeert, is het juiste teken voor de scheidsrechter: teken 19.
- Schermen bestaat! (regel 12.5).
- Naast de dubbelfout, is het teken voor de opslag het enige teken dat gelijktijdig gegeven dient te worden met het fluitsignaal. Dit omdat de 8 seconden ingaan met het fluitsignaal en niet met het teken dat gegeven wordt (hier kan anders een vertraging tussen zitten van 1 seconde).

Regel 13 Aanvalsslag

- Een aanvalsslag moet niet verward worden met een harde aanval, het zacht aanraken van de bal kan ook een aanval zijn.

Regel 14 Blok

- Het moderne spel gaat uit van een iets soepele beoordeling, maar er zijn duidelijk grenzen. Een enigszins sturende beweging met de handen is toegestaan. Een duidelijk lang contact, waarbij de bal als het ware naar beneden of in een bepaalde richting wordt gegooid, moet echter zeker worden afgekeurd.

Regel 15 Reglementaire spelonderbrekingen

- Wanneer een speler geblesseerd raakt, moet de eerste scheidsrechter vragen om een onmiddellijke spelerwissel. Wanneer een speler ernstig geblesseerd raakt terwijl de bal in het spel is, wordt de rally afgefloten (dubbelfout) en toestemming verleend voor verzorging. Een uitzonderlijke spelerwissel ten gevolge van een blessure kan toegestaan worden, zelfs buiten de officiële wisselmogelijkheden, door elke speler die **op het moment van de blessure** niet in het veld staat (m.u.v. de Libero). Elke speler die door een uitzonderlijke spelerwissel gewisseld is, mag gedurende die wedstrijd niet meer terugkeren in het veld. Een uitzonderlijke spelerwissel wordt NOOIT meegeteld als een gewone spelerwissel.
- Als de speler niet vrijwel direct weer kan spelen, moet er gewisseld worden, een reglementaire of, als dat niet gaat, een uitzonderlijke wissel. Kan dit ook niet, dan krijgt de ploeg 3 minuten om de speler weer speelklaar te krijgen. De scheidsrechters moeten duidelijk onderscheid maken tussen onreglementaire wissels (als een ploeg een onreglementaire wissel heeft gemaakt en het spel hervat is en de teller en de tweede scheidsrechter het niet opgemerkt hebben) en een verzoek tot een onreglementaire wissel die op het moment van aanvragen afgewezen wordt, omdat de teller en de tweede scheidsrechter zich realiseren dat deze onreglementair is. Deze wissel moet worden afgewezen en er moet een maatregel voor spelophouden worden opgelegd.
- Als er meerdere wissels tegelijkertijd worden uitgevoerd, moeten de wissels per paar worden uitgevoerd, zodat het te wisselen paar goed gezien kan worden door de teller. Spelers die niet betrokken zijn bij die spelerwissel moeten zich niet ophouden bij de te

Richtlijnen en Instructies voor Arbitrage 2009-2013

wisselen spelers totdat de betreffende wissel voltooid is. De tweede scheidsrechter roept dan het volgende te wisselen paar naar de zijlijn.

- Als er enige problemen zijn met de teller dient de tweede scheidsrechter de teller te controleren en dient de eerste scheidsrechter de spelers buiten de speelvloer houden.
- Voor aanvang van de set is een wissel toegestaan, die genoteerd moet worden als een normale reglementaire spelonderbreking.
- Als een coach een time-out aanvraagt, dient hij hiertoe het officiële handsignaal te gebruiken. Als hij alleen opstaat, roept of de zoemer (alleen A- en B-League) gebruikt weten de scheidsrechter niet wat de bedoeling van deze actie is, en dienen zij deze aanvraag af te wijzen. In dat geval moet de eerste scheidsrechter beslissen of er opzet tot spelophouden in het spel is en dient hij dit te bestraffen overeenkomstig de regels.
- Alle in te wisselen spelers moeten speelklaar in de wisselzone aanwezig zijn.
De Wisselprocedure loopt dan als volgt:
De speler(s) moet(en) klaar staan om het veld te betreden en moet(en) zich in de wisselzone bevinden (eventueel met het nummerbordje hoog boven het hoofd, zodat de teller dat goed kan zien).
Als de spelers niet in de wisselzone zijn, zal de wissel worden afgewezen.
- Als de teller geen gebruik maakt van een zoemer of van een ander signaal en daarmee de wissel legitimeert moet de teller eerst één hand op te steken als de wissel legitiem is, vervolgens twee handen zodra hij klaar is met de wissel. Nadat het eerste paar gewisseld is, kan het tweede paar naar de zijlijn komen en wordt dezelfde procedure (één hand, twee handen) gevolgd.
- Als bij meerdere spelerwissels een of meerdere spelers niet klaarstaan om in te wisselen, moet deze laatste wissel afgewezen worden zonder sanctie.
- Op het nieuwe wedstrijdformulier moet nu ook het onjuiste verzoek worden genoteerd bij die ploeg die het onjuiste verzoek heeft aangevraagd. Indien geen aparte hokjes op het wedstrijdformulier staan dan moet het eerste onjuiste verzoek vermeld worden in de kolom 'opmerkingen'.
- Er moet duidelijk een onderscheid gemaakt worden tussen de vervangingen van de Libero in het veld en de normale wissels. Deze laatste moet goedgekeurd worden door de teller, toegestaan door de tweede scheidsrechter en genoteerd worden op het wedstrijdformulier.
- Indien er een assistent-teller is, is het raadzaam dat deze de vervangingen van de Libero bijhoudt op het speciaal daartoe ontworpen 'Libero formulier', zodat het nummer van de speler die de Libero vervangt bekend is.
- Wanneer de tweede scheidsrechter voor een aangevraagde spelonderbreking heeft gefloten, mag de eerste scheidsrechter niet ook nog eens fluiten. Wel dient hij de tweede scheidsrechter te volgen door het betreffende scheidsrechtteken te herhalen.

Regel 16 Spelophouden

- De scheidsrechter moet goed op de hoogte zijn van de principes en soorten van spelophouden, en welke maatregelen hij hiervoor kan opleggen. Hij moet vooral weten wat het verschil is tussen een onjuist verzoek en spelophouden.
- De scheidsrechters moeten proberen alle opzettelijke of onopzettelijke acties die spelophouden inhouden te voorkomen.
Voorbeelden van spelophouden zijn:
  - het vragen aan de scheidsrechter of een speler zijn veter mag vastmaken. Dit dient onmiddellijk gevolgd te worden door een maatregel voor spelophouden;
  - wissels, time-outs, dweilen van de vloer.
- De maatregel voor spelophouden wordt aan het gehele team opgelegd.
- Een waarschuwing voor spelophouden wordt alleen met de hand gegeven (teken 25 zonder kaartgebruik!), maar moet wel genoteerd worden in de tabel van maatregelen onder de kolom W (waarschuwing). Dit in tegenstelling tot de persoonlijke waarschuwing voor een speler, want deze wordt niet genoteerd. Bij een bestraffing moet in de kolom B de ploeg (A of B) genoteerd worden.

Richtlijnen en Instructies voor Arbitrage 2009-2013

- Schoonmaken van de speelvloer.
Het belangrijkste doel van de huidige procedure die gevolgd wordt, heeft te maken met de veiligheid van de spelers en een natuurlijke voortgang in de wedstrijd te verzekeren. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen de A- en B-League en de overige divisies en hoogste klassen van de Regio. De procedure voor de A- en B-League wordt vermeld in het Handboek Nationale Competitie.
In de overige divisies en klassen is het gebruikelijk dat een handdoek, om de vloer droog te maken, aanwezig is bij de tellertafel. De ploegen mogen hiervan op aangeven van de scheidsrechter gebruik maken.
De tweede (of eerste) scheidsrechter bepaalt of er gedweild moet worden. De scheidsrechters moeten erop toezien, dat de dweilpauze niet een verkapte time-out wordt. Er staat nergens dat de tweede scheidsrechter moet meelopen met de 'dweiler'. Als de dweilpauzes echter te lang gaan duren en daar is al eens op gewezen, dan kan daar een maatregel voor spelophouden voor worden gegeven.
Zo nodig kan de tweede scheidsrechter ook meelopen om te controleren. Dit is echter niet altijd noodzakelijk, omdat dan de tweede scheidsrechter vaak de dweil in zijn handen gestopt krijgt als de dweilpauze voorbij is. Dit is niet de bedoeling.

Bij grote natte plekken blijft het wel van essentieel belang dat uit voorzorg voor de veiligheid van de spelers de vloer wel droog moet worden gemaakt, ook al duurt dat wat langer dan gewenst.

Regel 17 Uitzonderlijke spelonderbrekingen

Zie hiervoor spelregel 17.1.2

Regel 18 Pauzes en wisselen van spelheft

- Tussen de sets mogen de spelers volleyballen gebruiken (niet de wedstrijdballen) om in de vrije zone in te spelen.
- In de beslissende set wisselen beide ploegen van spelheft, zodra de eerste ploeg acht punten heeft bereikt. Als het achtste punt werd gemaakt door het ontvangende team, moet dit team één plaats doordraaien voordat het gaat opstaan. Dit moet gecontroleerd worden door de teller en de scheidsrechter.
- Tussen de sets blijven de ballen bij de ballenjongens # 2 en # 5, enkel in de pauze tussen de vierde en de vijfde set neemt de tweede scheidsrechter één bal in zijn bezit en deze geeft hij aan het begin van de vijfde set aan de serveerder.
Tijdens time-outs en spelerswissels en bij het wisselen van de spelheft in de vijfde set blijft de bal bij de ballenjongens.
- Wanneer er geen ballenjongens zijn (en er geen 3-ballensysteem gespeeld wordt), moet de tweede scheidsrechter er zich altijd van bewust zijn waar de wedstrijdbal gebleven is, omdat hij daar verantwoordelijk voor is.
- De pauze tussen alle sets duurt standaard drie minuten (van fluitsignaal einde set tot fluitsignaal aanvang nieuwe set). De tweede scheidsrechter dient na twee en een halve minuut te fluiten, zodat de ploegen weer de speelvloer kunnen betreden. De ploegen moeten vanaf de zijlijn de speelvloer te betreden, zodat na controle e.d. de volgende set precies drie minuten na afloop van de vorige weer kan aanvangen.

Regel 19 De Libero

- Indien de aangewezen Libero geblesseerd raakt, mag de coach een andere speler aanwijzen. Die speler mag op het moment van de heraanwijzing niet in het veld staan. Dit is duidelijk anders dan bij een andere geblesseerde speler, die alleen buitengewoon vervangen mag worden door een speler die op het moment van de wissel niet in het veld staat. De

coach kan dus bij een Libero wachten tot hij die vervangt en bij elke andere willekeurige speler niet. Voorheen moest de aanvraag voor wissel van de Libero (heraanwijzing) gedaan worden via de aanvoerder in het veld. Dit mag gewoon door de coach gebeuren via de tweede scheidsrechter.

Regel 20 Voorschriften voor het gedrag

- Om de geest van de tekst goed te kunnen begrijpen, is het belangrijk deze regels en de tabel van maatregelen goed te bestuderen.
- Enkele belangrijke onderdelen:
  - **Regel 21.1** gaat over misdragingen die niet leiden tot maatregelen. Mondeling of middels een handgebaar wordt via de aanvoerder in het veld een waarschuwing gegeven aan de ploeg of een andere ploeggenoot (geen kaartgebruik, geen registratie op het wedstrijdformulier).
  - **Regel 21.2** gaat over alle overige maatregelen die wel leiden tot een notering in de tabel van maatregelen. Volgens deze regel worden beledigende acties en zeker agressief gedrag serieus bestraft. Ze worden genoteerd in de tabel van maatregelen. Herhaling van een dergelijk gedrag leidt dan automatisch tot een zwaardere straf.
- De praktische invulling van een maatregel (gegeven door de eerste scheidsrechter) die leidt tot wangedrag voor een van de leden van de ploeg:
  - de eerste scheidsrechter moet fluiten (gewoonlijk aan het einde van de rally, maar als de overtreding dusdanig serieus te noemen is, onmiddellijk), de betreffende speler (als die in het veld staat) bij zich roepen, of de aanvoerder als het een lid van de ploeg betreft die niet in het veld staat. De scheidsrechter dient dan nadrukkelijk te zeggen: "U krijgt een bestraffing", of "U wordt uit het veld gestuurd", of "U wordt gediskwalificeerd".
  - de tweede scheidsrechter verzekert zich ervan dat de juiste sanctie voor de juiste speler op het formulier wordt vermeld en instrueert de teller een eventueel toegekend punt te omcirkelen.
- Als de teller, gebaseerd op de informatie van het wedstrijdformulier voor hem, constateert dat de actie van de eerste scheidsrechter niet conform de spelregels is (ten aanzien van de tabel van maatregelen), dient de teller hiervan de tweede scheidsrechter onmiddellijk op de hoogte te stellen. De tweede scheidsrechter moet, nadat hij het advies van de teller heeft gecontroleerd, dit aan de eerste scheidsrechter mededelen. De eerste scheidsrechter kan dan zijn oorspronkelijke beslissing herroepen en de juiste maatregel toepassen. Indien de eerste scheidsrechter de opmerkingen van teller en tweede scheidsrechter naast zich neerlegt en bij zijn beslissing blijft, moet de teller dit te vermelden in de kolom opmerkingen.
- Bestrafing voor een speler die niet in het veld staat:
de aanvoerder moet naar de betreffende speler of lid van de ploeg gaan (eventueel begeleid door de tweede scheidsrechter), de betreffende speler moet opstaan en de eerste scheidsrechter moet dan nogmaals de betreffende kaart tonen. De speler of het lid van de ploeg moet daarna zijn hand opsteken, zodat iedereen weet voor wie de desbetreffende kaart is gegeven.
- Tijdens de wedstrijd moeten de scheidsrechters scherp letten op de discipline, streng en tijdig optreden als ze de sancties toepassen die daarvoor staan.
- Scheidsrechters moeten zich realiseren dat hun functie bestaat uit het leiden van het spel en het evalueren van de spelhandelingen. Ze moeten niet gaan jagen op individuele kleine fouten. Zowel scheidsrechters, als spelers en coaches moeten er voor zorgen dat ze het verschil weten in de maatregelen tegen wangedrag en de maatregelen voor spelhouden en ze moeten zeker de handsignalen die erbij horen weten.
- Het niet bedanken van de scheidsrechter(s) door de aanvoerder na afloop van de wedstrijd is op zichzelf nog geen onbehoorlijk gedrag (regel 21.2.1). Slechts als het gepaard gaat met een andere vorm van wangedrag kan er een reden zijn om een strafmaatregel te nemen.

Regel 22 Scheidsrechterscorps en procedures

- Het is erg belangrijk dat, als de scheidsrechters een rally affluiten, er aan twee voorwaarden voldaan moet zijn:
  1. ze moeten zeker weten dat er een fout gemaakt is, òf dat invloeden van buitenaf het spel beïnvloed hebben, èn
  2. ze moeten weten welke fout gemaakt is.
- Om duidelijk aan te geven aan de ploegen wat de reden van het fluiten is, dienen de scheidsrechters de officiële tekens te gebruiken. Geen andere, zelf verzonnen of onderling afgesproken tekens mogen gebruikt worden!
- Door het steeds sneller worden van het spel kunnen er problemen ontstaan, als er door de scheidsrechters fouten worden gemaakt. Om dit te voorkomen moeten beide scheidsrechters erg goed samenwerken. Na iedere speelactie moeten ze eerst naar elkaar kijken alvorens een beslissing te nemen.

Regel 23 Eerste scheidsrechter

- De eerste scheidsrechter moet altijd samenwerken met zijn medeofficials (tweede scheidsrechter, teller, lijnrechters). Hij moet ze hun werk laten doen binnen hun competentiemogelijkheden en binnen hun verantwoordelijkheid. Indien mogelijk moet de eerste scheidsrechter zijn taak staande uitvoeren.
Als voorbeeld:
na het fluiten voor het beëindigen van een rally, moet de eerste scheidsrechter onmiddellijk naar zijn overige officials kijken en slechts daarna zijn uiteindelijke besluit nemen en aangeven met de officiële tekens:
  - a. om te beslissen of de bal 'in' of 'uit' is, dient hij altijd te kijken naar de lijnrechter die voor die lijn verantwoordelijk is; (althoewel de eerste scheidsrechter zelf geen lijnrechter is, heeft hij natuurlijk altijd het recht toezicht te houden op het werk van zijn collega's).
  - b. gedurende de wedstrijd moet de eerste scheidsrechter vaak naar de tweede scheidsrechter kijken (zo mogelijk na elke rally en ook voordat er gefloten wordt voor de opslag) om uit te vinden of deze een fout aangeeft of niet (4x spelen, 2x spelen).
Indien er ook een jurylid aanwezig is (A-League) dient de eerste scheidsrechter ook met hem samen te werken.
- De vraag of de uitgeslagen bal eerder aangeraakt was door de ontvangende ploeg (bijvoorbeeld de blokkeerder of een achterspeler in het veld) moet gecontroleerd worden door de eerste scheidsrechter en de lijnrechters. De eerste scheidsrechter beslist vervolgens, nadat hij de ondersteunende tekens van de medeofficials waargenomen heeft. De eerste scheidsrechter moet nooit aan een speler vragen of deze de bal aangeraakt heeft of niet.
- Hij dient er altijd voor te zorgen dat de tweede scheidsrechter en de teller genoeg tijd hebben om hun werk te doen om alles te registreren (bijvoorbeeld of de aangevraagde spelerswissel rechtsgeldig is, alvorens deze toe te staan en te registreren). Als de eerste scheidsrechter het nalaat zijn medeofficials voldoende tijd te geven om hun werk goed te doen, zullen de tweede scheidsrechter en de teller niet in staat zijn om de eerstvolgende actie in de wedstrijd mee te maken wat fouten door de officials tot gevolg kan hebben. Als de eerste scheidsrechter niet de nodige tijd aan de tweede scheidsrechter en de teller geeft om alles goed te registreren en te controleren, moet de tweede scheidsrechter fluiten en de wedstrijd stilleggen.
- De eerste scheidsrechter mag iedere beslissing van zijn medeofficials en van hemzelf veranderen. Als hij een beslissing heeft genomen (gefloten) en dan ziet dat zijn collega-officials bijvoorbeeld een andere beslissing aangeven kan hij:
  - als hij er zeker van is, dat hij gelijk heeft, bij zijn beslissing blijven;
  - als hij ervan overtuigd is, dat hijzelf een verkeerde beslissing heeft genomen, deze beslissing herroepen;

Richtlijnen en Instructies voor Arbitrage 2009-2013

- als hij ervan overtuigd is, dat er twee fouten van spelers van verschillende ploegen op hetzelfde moment gemaakt zijn, dubbelfout geven;
- als hij ervan overtuigd is, dat de beslissing van de tweede scheidsrechter verkeerd was, deze beslissing terugdraaien (bijvoorbeeld bij het onterecht fluiten door de tweede scheidsrechter van een opstellingsfout, kan hij deze indien hij ervan overtuigd is dat de tweede scheidsrechter een beoordelingsfout maakte, herstellen en dubbelfout geven.) De rally wordt overgespeeld.
- Fluiten beide scheidsrechters gelijktijdig of vlak na elkaar voor verschillende fouten, dan beoordeelt de eerste scheidsrechter, zo mogelijk, welke fout het eerst werd gemaakt en bestraft die fout. Hij beslist dus welk fluitsignaal telt, dan wel of hij dubbelfout zal geven.
- Als de eerste scheidsrechter vindt dat één van de andere officials niet bekend is met de taken die bij diens functie horen of niet neutraal handelt in de wedstrijd, moet hij deze, indien mogelijk, vervangen.
- Alleen de eerste scheidsrechter is bevoegd om een maatregel voor wangedrag of voor spelophouden op te leggen. De tweede scheidsrechter, de teller en de lijnrechters hebben dit recht niet. Als laatstgenoemden enige onregelmatigheid opmerken, moeten zij dit signaleren en melden aan de eerste scheidsrechter. De eerste scheidsrechter past dan de juiste maatregel toe.
- Komt een eerste scheidsrechter direct na een rally tot de conclusie een foute beslissing te hebben genomen, dan moet hij deze beslissing herroepen. Blijkt er een andere fout te zijn gemaakt dan hij aanvankelijk dacht, dan moet hij die fout alsnog bestraffen als ware deze fout op het moment van maken ervan geconstateerd. Blijkt er geen fout te zijn gemaakt of is niet duidelijk welke fout is gemaakt, dan moet dubbelfout worden gegeven.

Regel 24 Tweede scheidsrechter

- De tweede scheidsrechter moet eenzelfde bevoegdheid hebben als de eerste scheidsrechter. Als de eerste scheidsrechter uit zou vallen, moet hij in staat zijn diens taken direct over te nemen. (Zie hiervoor de bindende richtlijn 3.5 'Bevoegdheid tot het leiden van wedstrijden')
- De taken van de tweede scheidsrechter zijn in regel 24 duidelijk omschreven.
- Zorg dat je de verantwoordelijkheden van de tweede scheidsrechter goed bestudeert, vooral in die zaken waarin de tweede scheidsrechter een beslissing moet nemen (beslissen, fluiten en aangeven van de gemaakte fout en welke speler deze fout gemaakt heeft) - regel 25.3.2.
- Als de acties zich tijdens het spel in de buurt van het net bevinden, moet de tweede scheidsrechter zich concentreren op de netfouten, het onder het net doorkomen van spelers over de middellijn en op de acties gemaakt aan de zijde van de blokkerende (ontvangende) ploeg.
- LET OP!
Regelmatig wordt er gefloten voor een netfout die er niet is. Bestudeer deze regel goed. Als de actie van de speler niet een actie is die het spelen van de bal betreft, dient niet voor een netfout gefloten te worden als het net wordt aangeraakt en het spel niet beïnvloed wordt. In dat geval houdt de tweede scheidsrechter het spel op door geheel ten onrechte te fluiten.
- De tweede scheidsrechter moet vóór en tijdens de wedstrijd met het opstellingsbriefje controleren of de spelers in de juiste positie in het veld staan. Bij dit controleren wordt de tweede scheidsrechter geassisteerd door de teller, die hem vertelt welke speler op positie 1 staat (aan opslag is). Door het opstellingsbriefje te draaien kan hij dan vaststellen wie op positie 2 en volgende staat.
- De tweede scheidsrechter moet erop letten dat de vrije zone vrij blijft van obstakels die een blessure kunnen veroorzaken bij spelers (bijvoorbeeld drinkflessen, medische koffer, wisselbordjes). De vrije zone eindigt vóór de bank, dus attributen op de bank zijn toegestaan.
- Het is gewoonlijk de tweede scheidsrechter die aangevraagde spelonderbrekingen toestaat. Alleen tussen de rally's, als de tweede scheidsrechter een verzoek voor spelonderbreking niet opmerkt, kan de eerste scheidsrechter dit ook toestaan en op deze wijze de tweede scheidsrechter helpen.

Richtlijnen en Instructies voor Arbitrage 2009-2013

- Indien er voor de vierde maal een bal wordt gespeeld, moet de tweede scheidsrechter dit aangeven met de hand voor zijn borst. Hij mag echter niet voor deze fout fluiten.
- Als er, om enige reden, geen tweede scheidsrechter en / of lijnrechters aanwezig is / zijn, kan de wedstrijd toch rechtsgeldig doorgang vinden.
- Het beschikbaar stellen van andere assistenten dan de in regel 22.1 genoemde kan alleen bij wedstrijdreglement verplicht worden gesteld.
- Indien een tweede scheidsrechter voor een netfout fluit, is het niet noodzakelijk om naar het net toe te lopen en het aan te raken. Het net aanwijzen (met teken 19) vanuit de positie waar hij zich op het moment van fluiten bevindt, is voldoende.
- De beste positie voor de tweede scheidsrechter is maximaal 1 meter van de paal tijdens de opslag en bij netsituaties. Indien de aanval aan de kant van de tweede scheidsrechter plaatsvindt, is het raadzaam een pas achteruit te doen.

Regel 25 De Teller

- Het werk van de teller is uitermate belangrijk. Alle scheidsrechters en lijnrechters, moeten weten hoe ze het wedstrijdformulier moeten invullen. Zo nodig moet elke official ook kunnen fungeren als teller.
- De teller moet:
  - aan de tweede scheidsrechter alle time-outs en de vijfde en de zesde spelerswissel per team melden (de tweede scheidsrechter moet dat weer melden aan de eerste scheidsrechter en aan de coach);
  - bij de betreffende ploeg op het wedstrijdformulier het hokje aanvinken bij het eerste onjuiste verzoek of bij gebreke daarvan vermelden in de kolom 'opmerkingen';
  - goed samenwerken met de tweede scheidsrechter tijdens het wisselen van spelers. De tweede scheidsrechter staat tussen de paal en de tellertafel. De wisselspeler moet zich in de wisselzone bevinden en met een hand het wisselbordje omhoog houden (alleen A- en B-League). Als meer dan één spelerswissel uitgevoerd moet worden, moeten de opeenvolgende wissels ook na elkaar plaatsvinden, zodat zowel de tweede scheidsrechter als de teller de tijd hebben om te kijken of de gevraagde spelerswissels legitiem zijn en doorgang kunnen vinden. De teller steekt daartoe een hand op (indien de teller niet over een zoemer of ander signaal beschikt) en de tweede scheidsrechter laat de spelers wisselen. De teller kijkt hierbij naar het nummer op het bordje, het nummer op het shirt van de uit- en ingewisselde speler en noteert dit. Indien hij klaar is geeft hij door het opsteken van twee handen aan dat de wedstrijd doorgang kan vinden en dat het administratieve gedeelte van de wisselprocedure voor wat hem betreft afgedaan is.
  - In het geval dat meerdere spelerswisselingen tegelijkertijd uitgevoerd worden, dient deze procedure dan ook meerdere keren herhaald te worden. De tweede scheidsrechter herhaalt dit teken (twee handen omhoog) aan de eerste scheidsrechter, als teken dat de wedstrijd voortgezet kan worden. Op dat moment dient de teller zich ervan te vergewissen dat de serveerder inderdaad de juiste persoon is volgens de rotatievolgorde. Indien dit niet het geval is, moet hij onmiddellijk het spel stoppen door het indrukken van een zoemer (A-League) of door de tweede scheidsrechter te roepen, maar pas als de opslag is uitgevoerd. De tweede scheidsrechter moet naar de tellertafel lopen en kijken of de beslissing van de teller de juiste is en vervolgens zowel de teams als de eerste scheidsrechter op de hoogte brengen van de ontstane situatie.
  - Als de aangevraagde spelerwissel niet legitiem blijkt te zijn, heft de teller een hand en beweegt die van links naar rechts en zegt: "dit verzoek is onreglementair". In dat geval weigert de tweede scheidsrechter de wissel op dat moment, gaat naar de tellertafel en onderzoekt of de wissel inderdaad onreglementair is. Indien dat het geval blijkt te zijn, moet de eerste

scheidsrechter een maatregel voor spelophouden opleggen. De teller noteert dit in de tabel van maatregelen. De tweede scheidsrechter moet controleren dat dit op de juiste wijze gebeurt.

In de A-League is het gebruik van een zoemer verplicht gesteld, als teken om de aandacht van de scheidsrechter te vestigen op het teken voor time-out. Het kan nooit zo zijn dat een coach gaat schreeuwen tegen de tweede scheidsrechter om zijn aandacht te trekken. Het is raadzaam de opstellingsbriefjes omgekeerd op het wedstrijdformulier te leggen op de plaats waar de opstelling op het formulier geschreven is. Hierdoor kunnen anderen dan de tweede scheidsrechter geen notitie nemen van de opstelling in de volgende set.

- De spelregels voorzien niet in een eventuele combinatie van wisselspeler en teller. Op grond van de spelregels kan deze combinatie dus niet worden verboden. De wedstrijdorganisatie (de Regio) kan hiervoor aanvullende bepalingen maken of een in de praktijk gegroeide situatie sanctioneren. In zo'n geval zal degene die als laatste als teller heeft gefungeerd het wedstrijdformulier moeten afwerken en daarna als teller tekenen.

Regel 27 Lijnrechters

- Lijnrechter zijn is belangrijker dan je denkt! Je bent een onderdeel van de leiding. Je moet dit ook uitstralen. Je moet zeker zijn van jezelf. Een lijnrechter die direct een beslissing neemt op een wijze die voor de spelers aangeeft dat hij goed met zijn taak bezig is, heeft over het algemeen zelf weinig problemen en geeft ook geen problemen voor de andere officials.

Wat zijn je taken, en hoe treed je op?

- Lijnrechter, de naam zegt het al, houdt in dat je alle beslissingen omtrent de eigen lijn(en) moet nemen. De manier waarop is bepalend. Je houdt de vlag niet dwars voor je, maar je houdt de vlag met gestrekte arm naast de broekspijp. Zodra je aan moet geven of een bal in, uit of aangeraakt is, dient de vlag *-met gestrekte arm-* snel bewogen te worden naar de grond, c.q. het plafond.
- Aangeraakt - met de andere hand boven op de vlag. Niet hoger dan ooghoogte, omdat je oogcontact moet blijven houden met de eerste scheidsrechter. Het aangeven van touchés moet gedaan worden voor **alle** touchéballen, zowel de ballen die naar je toe komen, als de ballen die van je af worden geslagen.
- Verder behoren de band in het net en de antenne ook tot je bevoegdheden. Elke bal die de antenne raakt, moet je aangeven met wijzen naar de antenne, de vlag de hoogte in brengen en van links naar rechts zwaaien (bij instructie voordoen). Indien de bal echter buiten de antenne om gespeeld wordt en nog gehaald kan worden vanuit de vrije zone van de tegenstander, moet je pas vlaggen indien de bal niet correct (dat wil zeggen niet weer buiten de antenne om gespeeld wordt) terug komt naar de zijde van de spelende partij. Je vlagt dan zodra de bal over de antenne c.q. binnen de antenne door teruggespeeld wordt.
- Altijd geldt, dat je elke beslissing even aan moet houden. De scheidsrechter, dient te fluiten zodra er een fout begaan wordt, hij kijkt naar 'alle' andere officials en geeft zijn beslissing aan. Tot op dat moment, moet je, als lijnrechter dan ook jouw beslissing aanhouden. Direct daarna gaat jouw vlag weg, ongeacht de beslissing van de scheidsrechter. Blijf niet aanhouden. Alleen indien de scheidsrechter, bij enige mate van twijfel of protest, dit aan je vraagt, herhaal je jouw beslissing. Dus **niet** op verzoek van spelers of coaches!
- In het huidige volleybal wordt de bal nogal eens van de grond gered door middel van de 'pancake', een hand plat op de grond. Indien de bal de grond raakt en je bent hier absoluut zeker van, geef je dit aan door middel van het 'in'-teken.
- Verder moet je je als lijnrechter meer dynamisch opstellen. Je moet - zeker in de Nederlandse competitie met twee lijnrechters - niet 1½ meter uit de hoek gaan staan en proberen beide lijnen, achterlijn en zijlijn, vanuit dat standpunt

Richtlijnen en Instructies voor Arbitrage 2009-2013

optimaal te bekijken, maar je moet bewegen. En wel als volgt (bij instructie voordoen): als je 'eigen partij' serveert of aanvalt, ga je in het verlengde van de zijlijn staan. Indien de 'tegenstander' serveert c.q. aanvalt, stel je jezelf in het verlengde van de achterlijn op. Buiten het feit, dat dit een grote mate van juistheid in jouw beslissingen tot stand brengt, geeft het ook blijk, voor spelers en publiek, van alertheid en betrokkenheid, die het totale scheidsrechtercorps alleen maar 'goed' doen. De eventuele voetfout bij het serveren is voor de eerste scheidsrechter en alleen voor de lijnrechter op de achterlijn, indien de wedstrijd met vier lijnrechters gespeeld wordt.

- Indien de speler zich direct in jouw nabijheid opstelt om te gaan serveren, ga dan niet opzij maar verplaats je naar achteren, zodat je altijd in het verlengde van de lijn blijft staan, zelfs achter de speler tot aan de reclameborden. Wil een speler per se daar serveren, dan doet hij maar een stap naar voren. Het goed kunnen uitvoeren van de taak als lijnrechter is dan belangrijker.
- Volleybal is een emotioneel spel. Spelers en begeleiding kunnen dan ook emotioneel reageren. De mate waarin dit gebeurt, hangt zeker af van de speler, het moment, de stand en veel andere zaken. Kijk wat je eigen tolerantiegrens is en kom, indien deze overschreden wordt, naar één van de scheidsrechters toe met de juiste tekst. Hij zal dan gepaste maatregelen nemen. Bekende drieletterwoorden zijn en blijven beledigend en daarop moet dan ook overeenkomstig de spelregels gehandeld worden.
- Mocht, tijdens de wedstrijd, de eerste scheidsrechter een totaal andere beslissing nemen dan jij aangeeft, loop dan niet direct weg maar praat er na afloop over. Hopelijk komt dit niet voor. Het is beter dat, als je een bal niet ziet of geen beslissing kunt nemen, je direct de armen voor de borst kruist als teken dat je geen beslissing kunt nemen en de beslissing aan de eerste scheidsrechter overlaat. Dat is altijd beter dan dat deze je moet overrulen.
- De lijnrechters moeten tijdens de wedstrijd controleren of de antennes recht boven de zijlijn hangen. Indien dit niet het geval is, moeten zij dit corrigeren.
- De vlaggen van de lijnrechters moeten identiek en 40 bij 40cm zijn.
- Wanneer de bal binnen de passeerruimte wordt teruggespeeld, geeft de lijnrechter teken L4.

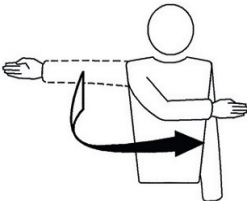
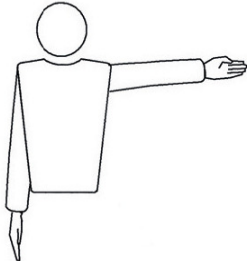
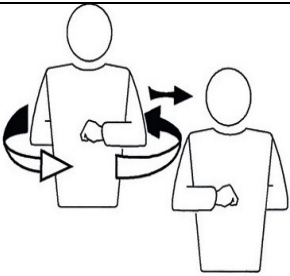
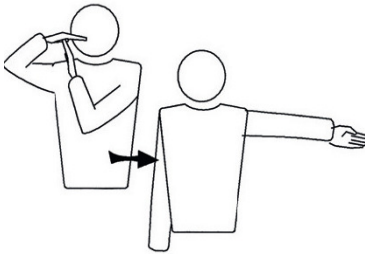
Regel 28 Officiële tekens

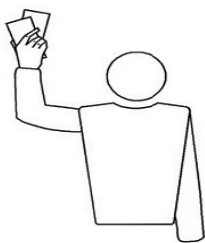

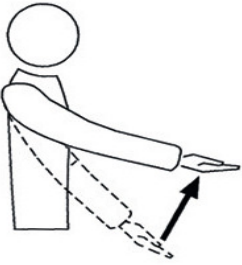
- Andere tekens dan de officiële tekens zijn er niet. Gebruik uitsluitend de tekens van de spelregels. Alleen wanneer leden van een ploeg iets niet begrijpen, kun je je op een andere wijze uitdrukken. Doe dit alleen indien erom gevraagd wordt. Leer jezelf geen vreemde tekens aan.
- Wanneer de tweede scheidsrechter fluit voor een fout, moet hij de fout aangeven aan de zijde waar de fout gepleegd wordt (niet door het net heen; loop indien noodzakelijk naar de andere kant).
- De tweede scheidsrechter dient zijn tekens altijd na die van de eerste scheidsrechter te geven. Probeer voor jezelf een tempo in het aangeven te vinden, zodat je niet synchroon loopt (en zeker niet eerder) met de eerste scheidsrechter jouw tekens geeft.
- Zekerheid in het aangeven van fouten (regel 22.2 – regel 23.3 – regel 24.3).
- Scheidsrechters moeten snel beslissingen nemen waarbij een aantal zaken in overweging moet worden genomen:
  - de scheidsrechter moet niet fluiten op aangeven van publiek en spelers;
  - als de scheidsrechter zich ervan bewust is, dat hij een fout gemaakt heeft, behoort hij zijn fout of die van andere leden van het scheidsrechterscorps te herstellen, op voorwaarde dat dit onmiddellijk gebeurt;
  - de scheidsrechters behoren aandacht te besteden aan de juiste toepassing en uitvoering van het 'uit'-teken:

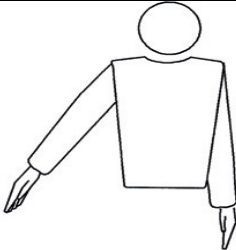
Richtlijnen en Instructies voor Arbitrage 2009-2013

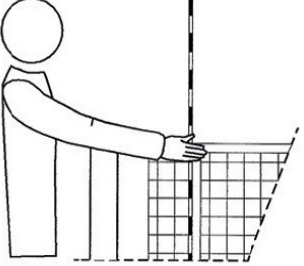
- voor alle ballen die direct uitgaan na een aanval of een blok van de tegenstander, moet teken 15 gebruikt worden;
  - wanneer een aanval het net passeert en de vloer raakt buiten het speelveld, maar een blokkeerder of een andere speler van het ontvangende team heeft de bal geraakt, moet de scheidsrechter teken 24 (bal geraakt) gebruiken;
  - wanneer de bal, nadat een team de bal voor de eerste, tweede of derde keer geraakt heeft aan de eigen kant uitgaat, moet de scheidsrechter teken 24 (bal geraakt) gebruiken;
  - wanneer een aanval in de bovenkant van het net geslagen wordt en daarna uitgaat aan de kant van de aanvallende ploeg, zonder het blok van de tegenstander te raken, moet teken 15 (bal uit) gegeven worden en onmiddellijk daarna de aanvallende speler worden aangewezen, zodat iedereen begrijpt dat de bal niet was aangeraakt door het blok. Wanneer in hetzelfde geval de bal het blok heeft geraakt en daarna uitgaat aan de kant van de aanvallende ploeg, moet de eerste scheidsrechter teken 15 (bal uit) gebruiken en het blok aanwijzen.
- Bij zowel de toestemming voor de opslag (regel 12.3) als bij dubbelfout (regel 6.1.2.2.+ 9.1.2.3) moeten het scheidsrechtersteken en het fluitsignaal tegelijkertijd gegeven worden. In alle andere gevallen is het teken een ondersteuning van het fluitsignaal en volgt het teken direct na het fluitsignaal.
  - De vlagsignalen van de lijnrechters zijn ook erg belangrijk voor de deelnemers en het publiek. De eerste scheidsrechter moet de vlagsignalen controleren en, als de signalen niet goed zijn, corrigeren.
  - Tijdens wedstrijden, waarbij de bal met hoge snelheid geslagen kan worden, is het erg belangrijk, dat de lijnrechters zich zeer goed concentreren op de baan van de bal, vooral ballen die vanuit een aanval het blok raken alvorens uit te gaan.
  - Het scheidsrechtersteken 24 (bal aangeraakt) wordt altijd gebruikt, als de bal uit gaat aan de netzijde van de speler die de bal het laatst aanraakte, ongeacht of de bal uit ging na één, twee of drie keer spelen door die ploeg. Bij het spelen van een bal die "uit" gaat, behoeft de betreffende speler niet aangewezen te worden.

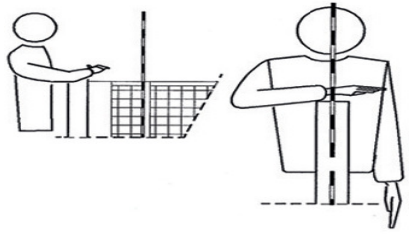
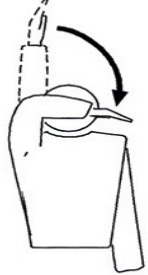

Officiële scheidsrechttekens

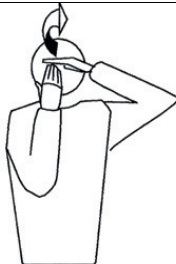
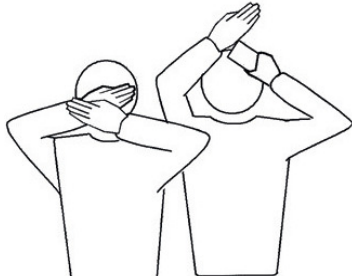
Betreft	Tekens te geven door: E = eerste scheidsrechter T = tweede scheidsrechter	
<p>Toestemming voor de opslag</p> <p>Regel 12.3; 22.2.3.2; 22.2.3.3; 22.2.3.4</p>	<p>E</p> <p>Beweeg de hand om de richting van de opslag aan te duiden.</p> <p>Houdt de duim aangesloten aan de rest van de vingers. Beweeg de hand naar de andere schouder.</p>	<p style="font-size: 2em;">1</p>
<p>Ploeg die de opslag krijgt</p> <p>Regel 12.3; 22.2.3.1; 22.2.3.2; 22.2.3.3</p>	<p>E T</p> <p>Met de gestrekte arm naar de ploeg wijzen die moet gaan opslaan.</p> <p>Houdt de arm horizontaal, ga niet de lucht in met je arm. Ook hier de duim aangesloten houden.</p>	<p style="font-size: 2em;">2</p>
<p>Wisselen van speelhelpt</p> <p>Regel 18.2</p>	<p>E</p> <p>De armen voor en achter het lichaam heffen en rond het lichaam draaien.</p> <p>Een keer is genoeg, niet herhalen.</p>	<p style="font-size: 2em;">3</p>
<p>Time-out</p> <p>Regel 15.2.1</p>	<p>E T</p> <p>De palm van de ene hand op de vingers van de verticaal gehouden andere hand leggen (T-vorm); daarna de ploeg aanwijzen die de time-out aangevraagd heeft.</p> <p>De rechterhand boven voor de ploeg aan je linkerzijde, de linkerhand boven voor de ploeg aan je rechterzijde.</p>	<p style="font-size: 2em;">4</p>

Betreft	Tekens te geven door: E = eerste scheidsrechter T = tweede scheidsrechter	
Spelerwissel Regel 15.2.1;15.5	E T Met de onderarmen een draaiende beweging om elkaar heen maken. De beweging (rotatie) is voorwaarts gericht.	5
Bestrafing wegens wangedrag Regel 21.3.1; 21.6; 23.3.2.2	E Gele kaart tonen.	6
Uit het veld sturen Regel 21.3.2;21.6; 23.3.2.2	E Rode kaart tonen.	7
Diskwalificatie Regel 21.3.3; 21.6; 23.3.2.2	E Gele en rode kaart tonen in één hand.	8
Einde van de set of wedstrijd Regel 6.2; 6.3	E T De onderarmen met open handen voor de borst kruisen. Handpalmen naar het lichaam toe.	9
De bal is bij de opslag niet opgegooid of losgelaten Regel 12.4.1	E De gestrekte arm, met de handpalm naar boven, heffen. Duim aangesloten houden, elleboog gestrekt.	10

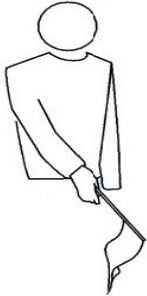

Betreft	Tekens te geven door: E = eerste scheidsrechter T = tweede scheidsrechter			
Te laat opslaan	E		11	
Regel 12.4.4	Acht gespreide vingers omhoog steken. Ellebogen in een hoek van 90 graden.			
Verboden blok of scherm	E T		12	
Regel 14.6; 12.5; 19.3.1.3; 23.3.2.3g; 24.3.2.4	De beide armen, met de handpalmen naar voren, verticaal omhoog steken. Dit teken gebruikt zowel de tweede scheidsrechter als de teller om aan te geven dat hij klaar is voor de volgende actie.			
Opstellingsfout of doordraaifout	E T		13	
Regel 7.5 of 7.7; 27.2.1.4	Met de wijsvinger een draaiende beweging maken. Met de klok mee.			
Bal "in"	E T		14	
Regel 8.3; 27.2.1.1	Met de gestrekte arm en open hand naar de grond wijzen. Zorg dat de duim aangesloten is, de elleboog gestrekt en wijs altijd naar het midden van het veld naar dezelfde plaats.			

Betreft	Tekens te geven door: E = eerste scheidsrechter T = tweede scheidsrechter	
<p>Bal "uit"</p> <p>Regel 8.4; 24.3.2.5; 24.3.2.7</p>	<p>E T</p> <p>De onderarmen verticaal heffen, de handen open en met de handpalmen naar het lichaam gekeerd.</p> <p>Zorg dat je jezelf niet verbergt achter je handen en zorg dat je altijd je eigen handpalmen ziet, dus teken niet te hoog geven.</p>	<p>15</p>
<p>Vastgehouden bal</p> <p>Regel 9.2.2; 9.3.3; 23.3.2.3b</p>	<p>E</p> <p>De onderarm, met de handpalm naar boven, langzaam omhoog brengen.</p> <p>Hierbij duim aangesloten en de elleboog gebogen houden.</p>	<p>16</p>
<p>Tweemaal raken</p> <p>Regel 9.3.4; 23.3.2.3b</p>	<p>E</p> <p>Twee gespreide vingers omhoog steken.</p>	<p>17</p>
<p>Viermaal spelen</p> <p>Regel 9.3.1; 23.3.2.3b</p>	<p>E</p> <p>Vier gespreide vingers omhoog steken.</p>	<p>18</p>
<p>Net aangeraakt door een speler of de bal uit de opslag raakt het net en blijft niet in het spel</p> <p>Regel 11.4.4; 12.6.2.1</p>	<p>E T</p> <p>Met de hand de zijde van het net aanwijzen waar de fout gemaakt is. Ook bij de opslag die niet het net passeert, volgt de tweede scheidsrechter de</p>	<p>19</p>

Betreft	Tekens te geven door: E = eerste scheidsrechter T = tweede scheidsrechter	
	eerste bij het aanwijzen van het net. Aanwijzen van het net is voldoende. Je hoeft er niet naar toe te lopen om het net aan te raken. Raak zeker de spandraad niet aan!	
Over het net reiken Regel 11.4.1; 23.3.2.c	E Een hand, met de handpalm naar beneden, boven het net brengen.	20
		
Foutieve aanval <ul style="list-style-type: none"> door achterspeler, Libero of op de opslag van de tegenpartij (Regel 13.3.3;13.3.4;13.3.5; 23.3.2.d,e; 24.3.2.4) bovenhandse set up gegeven door de Libero vanuit de voorzone of het verlengde ervan (Regel 13.3.6) 	E Met de onderarm, de hand open, een beweging van boven naar beneden maken.	21
		
<ul style="list-style-type: none"> Veld van de tegenpartij raken De bal gaat onder het net door Regel 8.4.5;11.2.1;11.2.2;11.2.2.2; 12.4.3; 23.3.2.3a,f; 24.3.2.1; 24.3.2.2	E T De middenlijn aanwijzen. Het aanwijzen van een lijn gebeurt met een wijsvinger en niet met de volle hand. Ga zeker niet de lijn in zijn totaliteit aangeven (Point don't Paint). Dit teken wordt ook gegeven als een speler bij de opslag een voetfout maakt. In dat geval	22
		

Betreft	Tekens te geven door: E = eerste scheidsrechter T = tweede scheidsrechter	
	wordt de achterlijn aangewezen.	
Dubbelfout: opslag opnieuw uitvoeren Regel 6.1.2.2 - 17.2	E T De beide duimen verticaal omhoog steken.	23
Bal is aangeraakt	E T Met de handpalm van de ene hand horizontaal over de vingers van de verticaal gehouden andere hand strijken. Ook hier de juiste hand boven houden. De kant van de ploeg waar de touché gemaakt wordt blijft verticaal.	24
Spelophouden 15.11.3; 23.3.2.2 • Waarschuwing (Regel 16.2.2) • Bestrafing (Regel 16.2.3)	E Met de open hand (palm gericht naar de scheidsrechter) de pols aanraken (waarschuwing) of met de gele kaart (bestrafing) naar de pols wijzen. De intentie is dat op de pols je horloge zit. Hierdoor geef je aan dat het een tijdstraf is.	25 waarschuwing bestrafing

Officiële lijnrechttekens

Betreft	Tekens te geven door: L = Lijnrechter		
Bal "in" Regel 8.3; 27.2.11	L Met de vlag naar beneden wijzen. Probeer dit snel en met gestrekte arm te doen. Ook hier niet wijzen naar de plaats van de in-/uitbal, maar altijd hetzelfde teken proberen te geven.	1	
Bal "uit" Regel 8.4.1; 27.2.11	L Met de vlag recht omhoog wijzen. Naar het plafond met gestrekte arm, niet achter je gericht houden.	2	
Bal is aangeraakt Regel 27.2.1.2	L De vlag omhoog steken en de bovenkant van de vlag met de handpalm van de vrije hand aanraken. Zorg dat je de top van de vlag onder ooghoogte houdt, je moet altijd oogcontact kunnen houden met de eerste scheidsrechter.	3	
<ul style="list-style-type: none"> • Bal gaat buiten de passeerruimte over het net • Voetfout serveerder Regel 8.4.2;8.4.3;8.4.4; 12.4.3; 27.2.1.4; 27.2.1.6; 27.2.1.7	L Met de vlag boven het hoofd zwaaien en met de vinger de antenne of de achterlijn aanwijzen. Voetfout van de serveerder alleen wanneer er met vier lijnrechters gewerkt wordt.	4	
Geen beslissing mogelijk	L Beide armen heffen en voor het lichaam kruisen.	5	

Protocol

Dit Protocol geldt voor wedstrijden in de Nationale Competitie met uitzondering van de A-League en B-League. (zie ook Deel 4 Wedstrijdprotocol in de Officiële spelregels volleybal) Het Playing Protocol A- en B-League wordt op een andere wijze gepubliceerd.

Wedstrijdprotocol voor de scheidsrechter:

Een uur vóór aanvang van de wedstrijd

Zorg ervoor, als je in de nationale competitie fluit, dat je één uur vóór aanvang van de wedstrijd aanwezig bent. Je kunt je dan rustig op de wedstrijd concentreren. Een half uur vóór de officiële aanvangstijd aanwezig zijn is, op regionaal niveau, het verplichte minimum. Als scheidsrechter zie je er goed verzorgd uit en gebruik je vóór en tijdens de wedstrijd geen alcoholische dranken.

Taken van alle officials vóór de wedstrijd

Meld je bij aankomst direct bij de wedstrijdleiding en toon desgevraagd je licentie. Vóór de wedstrijd tijdig kennismaken met de medeofficials is zeer belangrijk. Zeker bij twijfel is er dan nog de gelegenheid na te gaan, of men bevoegd en in staat is om de opgedragen taken te vervullen.

Aanwezigheid overige officials.

De lijnrechters en de teller dienen dertig minuten vóór aanvang van de wedstrijd bij het speelveld aanwezig te zijn in verband met het invullen van het wedstrijdformulier en het geven/ontvangen van instructies.

30 minuten voor aanvang van de wedstrijd

a. Eerste + Tweede Scheidsrechter

Zorg ervoor dertig minuten vóór de aanvangstijd omgekleed *bij het veld* aanwezig te zijn, gekleed in het officiële scheidsrechterstenu: witte lange pantalon, sportschoenen met zolen die niet afgeven (geen straatschoeisel), schone witte sweater/shirt/blouse met het nationale scheidsrechterembleem midden op de borst (voor de A- en B-League is een ander tenue voorgeschreven). Verder een goede fluit aan een koord, (een reserve fluit in je zak) een horloge of ander klokje en schrijfgereedschap, alsmede de rode en gele kaart op zak.

Een eerstejaars nationale scheidsrechter mag, evenals een tweede scheidsrechter in de tweede divisie, het regiotenu dragen, te weten: grijze of witte lange pantalon, schone witte sweater, T-shirt of blouse en embleem met witte opdruk (regio-embleem).

Alle scheidsrechters in de nationale competitie dragen het bij die divisie behorende voorgeschreven tenue.

b. Eerste + Tweede Scheidsrechter

Begin als scheidsrechter, ook als je collega nog niet aanwezig is, zo vroeg mogelijk met de controletaken.

c. Eerste Scheidsrechter

Inspecteer, zodra het speelveld vrij is, de speelruimte en de spelmaterialen om te zien of deze aan de eisen voldoen. (onder andere het nameten van de nethoogte en de diepte van de opslagzone). Het controleren van de wedstrijdballen is een taak van de tweede scheidsrechter (indien aanwezig). Informatie over het spelmateriaal, over de speelzaal en eventuele dispensaties staat in het Handboek Nationale Competitie. In de A-League kan

- een verschuiving optreden in de taken, omdat er een jurylid aanwezig is. De aanpassingen hiervoor staan vermeld in het Handboek Nationale Competitie.
- d. **Eerste Scheidsrechter**
Als blijkt, dat van de verplichtingen is afgeweken, sommeer dan de aanvoerder van de thuisspelende ploeg één en ander in orde te maken. Denk eraan dat een hulpopslaglijn evenwijdig aan de achterlijn moet lopen, van zijlijn tot zijlijn, zodanig dat er overal minstens twee meter vrije opslagzone is.
- e. **Eerste Scheidsrechter**
Indien, vóór aanvang van de wedstrijd, blijkt dat aan een opdracht geen gevolg is gegeven, of kan worden gegeven, en hernieuwd aandringen niet helpt, noteer dit dan direct op het wedstrijdformulier. De wedstrijd dient wel altijd gespeeld te worden, tenzij de veiligheid van de deelnemers dit niet toelaat.
- f. **Eerste Scheidsrechter**
Kan de wedstrijd om één of andere reden niet op tijd beginnen, noteer deze reden dan op het wedstrijdformulier in de kolom opmerkingen.
- g. **Eerste + Tweede Scheidsrechter**
Laat, als de wedstrijd niet op tijd kan beginnen, de ploegen, indien mogelijk ergens anders hun warming-up doen.
- h. **Tweede Scheidsrechter**
Controleer of het wedstrijdformulier juist is ingevuld. Ook indien de wedstrijd te laat zal beginnen, zorg er dan voor dat minstens twintig minuten vóór de officiële aanvangstijd het formulier ingevuld is door beide coaches of aanvoerders. De coach hoeft zich niet uit eigen beweging voor te stellen. Dit is een kwestie van beleefdheid. Doet hij dat niet, dan doet de scheidsrechter er verstandig aan bij de controle van het wedstrijdformulier te vragen wie de coach is. Kijk of de Libero vermeld staat. De Libero **moet** vermeld staan op het moment dat het wedstrijdformulier, na de toss, door de officiële aanvoerders en coaches getekend wordt. De Libero dient ook ingevuld te worden op de aparte regel die daarvoor gemaakt is op het wedstrijdformulier. Een speler kan slechts éénmaal vermeld staan op het wedstrijdformulier, met uitzondering van de combinatie speler-(assistent-)coach en ook met betrekking tot de Libero. Indien geen aparte Libero regel op het wedstrijdformulier vermeld staat, dan dient de letter 'L' vóór het rugnummer duidelijk ingevuld te worden.
- i. **Tweede Scheidsrechter**
Controleer de spelerskaarten - bij voorkeur in aanwezigheid van aanvoerder of coach - en vink de namen op het wedstrijdformulier af. Indien een speler zijn spelerskaart of de coach zijn Nevobo-identiteitskaart niet kan tonen, kan hij bij wedstrijden alleen na vertoon van een geldig legitimatiebewijs (zie ook het wedstrijdreglement artikel 3.0.2.10 en het Handboek Nationale Competitie) aan het spel deelnemen. Indien hij hiertoe niet in staat is en een ploeg hierdoor geen zes spelers in het veld kan brengen, wordt deze ploeg geacht niet te zijn opgekomen en gaat de wedstrijd niet door. De betreffende speler of coach dient in de kolom opmerkingen te tekenen voor de juistheid van de gegevens. De officiële aanvoerder ondertekent hier ook voor. Wanneer een ploeg de spelers aan de verkeerde kant heeft ingevuld, dan moet er een nieuw formulier ingevuld worden. Ook in de A- en B-League moet een speler of coach, die geen (spelers)kaart kan tonen, zich door middel van een ander geldig identiteitsbewijs legitimeren. Dit wordt op het wedstrijdformulier genoteerd. In het vakje voor het bondsnummer moet dan de geboortedatum van de speler vermeld worden.
- j. **Eerste + Tweede Scheidsrechter**
Maak duidelijke afspraken met de tweede scheidsrechter. Laat hem geen tekens voor 'in' of 'uit' geven, voordat je dit zelf hebt gedaan. Het is voor de tweede scheidsrechter, die speciaal de netzone in de gaten moet houden, immers moeilijk ook op in- en uitballen te letten. Dit wachten op het teken van de eerste scheidsrechter geldt ook voor touchés en vier keer spelen. Bespreek verder wie welke kant van het net neemt - eerste scheidsrechter aanval, tweede scheidsrechter blok - en dat de tweede scheidsrechter goed let op de aanvallende en eventueel blokkerende achterspelers en aanvallende en blokkerende Libero (ook blokpoging van de Libero).

- k. **Tweede Scheidsrechter**
Noteer op het wedstrijdformulier alle van belang zijnde zaken die niet kloppen, zoals niet uniform gekleed zijn, reden van eventueel te laat beginnen et cetera.
Het markeringsstreepje op het shirt van de aanvoerder (alleen A- en B-League) moet op een zodanige wijze bevestigd zijn, dat het duidelijk zichtbaar is en de gehele wedstrijd vast blijft zitten.
- l. **Eerste Scheidsrechter**
Afwijkende zaalsituaties moeten genoteerd worden. [Regel 23.3.1] Ook wanneer één van de lijnrechters niet op tijd (twintig minuten vóór aanvang van de wedstrijd, bij de toss!!) aanwezig is, moet je dit noteren.
- m. **Drie-Ballen-Systeem**
Bij internationale evenementen, zoals FIVB- en CEV-toernooien, waaronder Europacupwedstrijden, alsmede interlandwedstrijden is het drie-ballen-systeem officieel voorgeschreven [3.3]. Ook in de A- en B-League is dit systeem verplicht. In de lagere divisies is het drie-ballen-systeem na dispensatie van de organisator toegestaan.
In het nationale bekertoernooi is het drie-ballen-systeem slechts toegestaan indien beide ploegen uit de A- en B-League komen of daarvoor dispensatie hebben gekregen van het Top League Bestuur.
Het drie-ballen-systeem is ingesteld om tijdverlies te voorkomen, door te zorgen dat steeds bij iedere opslagzone een bal aanwezig is. Het drie-ballen-systeem werkt als volgt:
In de A- en B-League moeten ruim vóór aanvang van de wedstrijd vijf goedgekeurde ballen - twee als reserve - aan de scheidsrechters worden aangeboden [3.2]. Deze worden gecontroleerd op de juiste normen [3.1]. Het is aan te bevelen om op elke bal een klein merkteken, bijvoorbeeld paraaf of wedstrijddatum, te zetten om verwisseling tijdens de wedstrijd te voorkomen. Een uitgebreide instructie van het drie-ballen-systeem is opgenomen in het Handboek Nationale Competitie.
In de nationale competitie dient de thuisspelende vereniging twee goedgekeurde wedstrijdballen ter beschikking te stellen (wedstrijdreglement 3.1.9.3)
- n. Voor de A- en B-League is de aanwezigheid van twee sets wisselbordjes (1 tot en met 18) verplicht. Er mag daar geen shirtnummer hoger dan 18 gebruikt worden.

Taken Tweede Scheidsrechter

Geef aan beide coaches de opstellingsbriefjes (in de A-League drie sets per ploeg één voor de teller en één voor het jurylid en één voor DataVolley) en vertel de coaches dat de briefjes liefst tien minuten maar uiterlijk vier minuten vóór aanvang van de eerste set en direct bij het wisselen van speelhelpt van de andere sets afgegeven moeten worden. Maak goede afspraken met de teller over wissels, time-outs en eventuele vermelding op het wedstrijdformulier van protesten en kaartgebruik. Samen met de teller is de tweede scheidsrechter verantwoordelijk voor het wedstrijdformulier.
Houd de tijd van het inspelen bij (als de eerste scheidsrechter dat aan jou heeft gedelegeerd), geef indien gewenst, aan wanneer de helft van de officiële inspeeltijd verstreken is. Geef eventueel ook twee minuten vóór het einde van de officiële inspeeltijd aan het net aan de beide coaches door dat er, indien gewenst, nog geserveerd kan worden.

17 minuten vóór aanvang

Scheidsrechters controleren het net

Controle van het net

Controleer het net officieel uiterlijk zeventien minuten vóór de aanvangstijd.
De tweede scheidsrechter hanteert de meetlat, eerst in het midden meten, dan aan de zijde van de eerste scheidsrechter en vervolgens aan de zijde van de tellertafel. De eerste scheidsrechter loopt met de tweede mee en controleert de nethoogte.

16 minuten vóór aanvang

De Toss

Toss zestien minuten voor aanvangstijd

Indien de beide lijnrechters nog niet aanwezig zijn, toss je zonder hen. Als eerste scheidsrechter roep (fluit) je de aanvoerders bij je. Je stelt jezelf, de tweede scheidsrechter en de lijnrechters voor en *jij* bepaalt voor het verrichten van de toss [7.1, 7.1.1, 7.1.2] welke ploeg kop en welke ploeg munt heeft. Het verdient de voorkeur om de toss munt omhoog te gooien en op de grond te laten vallen. De eerste scheidsrechter raapt de munt op waarbij de bovenzijde de bovenzijde blijft.

De winnaar van de toss heeft dan de keuze uit vier opties:

- 1a: Het recht van het nemen van de eerste opslag.
- 1b: Het recht van ontvangst van de eerste opslag.
- 2a: Beginnen op linker speelhelft.
- 2b: Beginnen op rechter speelhelft.

Kiest de aanvoerder 1a of 1b, dan blijft voor de andere ploeg de keuze uit 2a of 2b over, en omgekeerd. Het verdient de voorkeur om duidelijk te herhalen wat uiteindelijk gekozen wordt om misverstanden te voorkomen. Ditzelfde geldt bij de toss vóór aanvang van de vijfde set. Wanneer je om één of andere reden instructies aan de ploegen wilt geven, is dit het juiste ogenblik. Er kan bijvoorbeeld een hulp opslaglijn getrokken zijn. Stel de bezoekende partij hiervan officieel op de hoogte. Als de situatie in de zaal zo is, dat de bal over een onder het plafond aangebracht lichtarmatuur of door/over een daar aangebrachte balkconstructie kan gaan, leg dan uit, dat doorgespeeld wordt als de bal hierbij in zijn baan goed gevolgd kan worden en dus geconstateerd kan worden dat deze geen obstakel raakt. Is dit laatste wel het geval, dan wordt dit aangemerkt als een fout van de speler die de bal het laatst raakte. Verdwijnt de bal echter geheel uit het zicht, dan wordt afgefloten en een dubbelfout gegeven. Merk op, dat het verboden is voor de spelers om voorwerpen (sieraden) te dragen, die letsel bij zichzelf of anderen kunnen veroorzaken. Ringen met scherpe stenen en lange halskettingen behoren hier zeker toe. Als een dergelijke ring niet van de vinger kan, moet de steen goed afgeplakt worden.

Vlak voor de toss hoeft de Libero pas te worden ingevuld op het wedstrijdformulier. Deze dient ook ingevuld te worden op de aparte regel die daarvoor gemaakt is op het wedstrijdformulier. Direct na de toss tekenen de officiële aanvoerders en de coaches het wedstrijdformulier af en worden de niet ingevulde regels van de spelerskolom (inclusief die van de Libero) afgesloten met een "X" of "Z". Het is dan niet meer toegestaan de naam van een speler op het wedstrijdformulier bij te schrijven.

15 minuten vóór aanvang

Start van warming-up aan het net

Als beide teams gelijk inslaan duurt de warming-up tien minuten.

Bij apart inslaan heeft ieder team vijf minuten. Degene die als eerste gaat serveren, begint als eerste met het inslaan.

Eerste scheidsrechter

Start van het inspelen aan het net

De eerste scheidsrechter geeft het moment van inslaan aan door middel van een fluitsignaal en het opsteken van een vuist (die tien minuten voorstelt). *Het eerder beginnen met inslaan is niet toegestaan.* Indien er door het inslaan aan het net hinder ontstaat voor een wedstrijd op een naastgelegen speelveld, dient de eerste scheidsrechter naar één zijde te laten inslaan.

Hierbij dient een eventuele instructie van de zaalbeheerder altijd opgevolgd te worden.

Let bij het inslaan op de techniek van de spelverdelers, zodat je het technische niveau ziet en van daaruit je lijn kunt bepalen en dus zelf ook een soort van warming-up hebt. Zie er tevens op toe, dat de spelers rechtuit slaan en niet richting tegenpartij. Indien dit wel gebeurt, moet

je maatregelen nemen om dit te voorkomen. In sommige gevallen kun jij dan zelfs beslissen dat de warming-up gescheiden verder gaat (de ploeg die de eerste opslag heeft, moet dan eerst aan het net inspelen). Indien een speler moedwillig probeert op een tegenstander in te slaan, kan zelfs kaartgebruik noodzakelijk zijn.

De toss vindt vóór het inspelen plaats. Daarbij wordt ook bepaald of er apart dan wel gezamenlijk ingespeeld wordt. Het inspelen (inslaan aan het net *en* serveren) gebeurt, als beide aanvoerders hiermede akkoord gaan, gezamenlijk. Indien een van beide aanvoerders apart wil inspelen, moet dat gebeuren.

De tijdsduur hiervan - vijf minuten per ploeg apart of tien minuten gezamenlijk - wordt door de tweede scheidsrechter gecontroleerd. Als het inspelen, doordat het speelveld niet tijdig vrij was, al op een ander veld heeft plaatsgevonden, heeft elk ploeg nog slechts drie respectievelijk zes minuten de tijd voor het inslaan aan het net.

Tweede scheidsrechter

Als de eerste scheidsrechter de controle op het inspelen niet kan uitvoeren, doordat hij bijvoorbeeld een later binnengekomen lijnrechter moet instrueren, neem je als tweede scheidsrechter deze controletaak over.

Instructie aan de lijnrechters

Reclame op de lijnrechtervlaggen is toegestaan. Het enige bepalende hierbij is de maat 40x40 centimeter en dat ze identiek moeten zijn.

Let op de leeftijdsgrens van de lijnrechters: tenminste zestien jaar oud.

Het kan voorkomen, dat bij het begin van de een wedstrijd slechts één in plaats van de twee lijnrechters aanwezig is of dat in de loop van de wedstrijd door enigerlei oorzaak één van de twee lijnrechters uitvalt. De werkgroep Arbitrage meent, dat spelen met één lijnrechter altijd nog beter is dan spelen zonder lijnrechters. In dergelijke situaties zal dus genoeg moeten worden genomen met één lijnrechter, hoe ongewenst de situatie ook is. Die ene lijnrechter dient zich dan op te stellen schuin tegenover de eerste scheidsrechter. Instrueer de lijnrechters zodanig, dat zij duidelijk voelen bij het spel betrokken te worden en hun taak daardoor met meer inzet vervullen. Het is zinvol om een nieuwe en onervaren lijnrechter aan de kant van de eerste scheidsrechter op te stellen.

Instructie aan de teller

De teller is steeds belangrijker. Hij heeft verschillende taken. Buiten het juist invullen van het wedstrijdformulier moet er tijdens de wedstrijd op verschillende momenten een aantal zaken gecontroleerd worden. Een teller moet tenminste zestien jaar te zijn. Bij het invullen van de spelerslijst met Libero is de volgende procedure voor de Nederlandse competitie en in Europa voor de CEV van kracht.

- A. Alle spelers (maximaal twaalf) worden op het wedstrijdformulier geschreven.
- B. Bij het ondertekenen van het wedstrijdformulier door coach en aanvoerder (direct na de toss), moet ook de speciale regel die bestemd is voor de Libero ingevuld zijn.
- C. Het ondertekende opstellingsbriefje is bindend.

Hij moet bij spelerswissels een hand opsteken, als hij geen zoemer tot zijn beschikking heeft, ten teken dat de wissel rechtsgeldig is, en twee handen opsteken, elke keer dat hij klaar is en de wedstrijd hervat kan worden. Hij moet de opslagvolgorde in de gaten houden en op het moment van slaan tijdens de opslag de tweede scheidsrechter waarschuwen dat er foutief is opgeslagen.

Samen met een tweede teller (indien aanwezig) houdt hij de Libero in de gaten, dat deze de juiste persoon vervangt en dat er tussen twee vervangingen minstens één rally zit. Bij het invullen van het wedstrijdformulier dient de teller te vragen wie de aanvoerder is en of er met een Libero wordt gespeeld. Het nummer van de aanvoerder moet omcirkeld worden. Indien er een punt gemaakt wordt ten gevolge van een strafmaatregel, dient dit punt altijd omcirkeld te worden.

Instructie aan de ballenkinderen

De ballenkinderen #2 en #5 hebben een handdoek bij zich om de bal af te drogen. Hierdoor moet elke volgende rally gespeeld worden met een bal geleverd door één van de voornoemde ballenkinderen, omdat deze in de gelegenheid is geweest de bal te drogen. Er mag dus nooit gespeeld worden met de laatst gespeelde rallybal.

De ballenkinderen moeten bij voorkeur de bal zo snel mogelijk achter de stoel van de eerste scheidsrechter langs rollen naar het ballenkind in de hoek. Het is niet toegestaan dat de ballenkinderen doordraaien! Er ontstaan dan minder problemen in de loop van de wedstrijd. Op deze wijze zullen ze gedurende de gehele wedstrijd steeds beter ingespeeld raken op hun functie.

De zes ballenjongens stellen zich als volgt op (zie tekening 10 van het Spelregelboekje):

- a. één in iedere hoek van de vrije zone;
- b. één achter elke scheidsrechter.

Vóór aanvang van de wedstrijd ontvangen de twee ballenjongens, die rechts achter elke ploeg staan, een bal van de tweede scheidsrechter. De ploeg, die aan het begin van de eerste en vijfde set met de opslag begint, ontvangt de derde bal uit handen van de tweede scheidsrechter.

Wanneer tijdens de wedstrijd het spel 'dood' is en de bal:

- a. buiten het speelveld is, wordt deze door een ballenjongen opgehaald;
- b. binnen het speelveld is, moet deze onmiddellijk door een speler - langs de kortst mogelijke weg - buiten het veld worden gerold, waarna een ballenjongen de bal ophaalt.

Het ballenkind, dat de bal ophaalt, rolt deze onmiddellijk via de juiste route naar de ballenjongen, die de laatste keer de bal aan een serveerder heeft gegoid. Zodra de eerste scheidsrechter aangeeft welke ploeg de opslag krijgt, geeft de ballenjongen, die het dichtst bij de rechtsachterplaats staat, de bal aan de speler die gaat opslaan (met een stuitende beweging).

Tussen de sets en gedurende alle time-outs worden de ballen door de ballenkinderen die zich het dichtst bij de rechtsachterplaats bevinden, bewaard, waarbij degene aan wiens kant de eerste opslag wordt uitgevoerd twee ballen in bewaring krijgt, behalve tussen de vierde en de vijfde set. Dan neemt de tweede scheidsrechter de derde speelbal in bewaring. Het is niet toegestaan de wedstrijdbal tussen de sets te laten gebruiken voor de warming-up.

Het transporteren van de bal gebeurt in de vrije zone rond het speelveld, *bij voorkeur achter de eerste scheidsrechter langs*.

Als het gevaar bestaat dat de ballen tussen de sets verwisseld en/of gebruikt worden bij de warming-up, kun je als scheidsrechter deze in bewaring nemen. Als er geen ballenkinderen zijn - en dus ook geen drie-ballensysteem - wordt de bal tijdens time-outs en de pauzes tussen de sets in de opslagzone, waar de eerstvolgende opslag moet worden genomen, neergelegd. Je moet echter wel attent blijven op verwisseling en/of gebruik van de bal bij een warming-up tussen de sets in.

5 minuten vóór aanvang

Einde warming-up: spelers gaan naar hun bank.

De spelers trekken eventueel het officiële wedstrijdshirt aan.

Einde van het inspelen aan het net

Aan het eind van de inspeeltijd fluit de eerste scheidsrechter en gaan de ploegen naar hun bank en kunnen de spelers desgewenst hun inspeelkleding verwisselen voor hun wedstrijdkleding. Voor het omkleden moeten ze zich -zo mogelijk buiten de speelruimte- uit het zicht van het publiek omkleden (dit is een aanbeveling voor de A- en B-League).

4 minuten vóór aanvang

De tweede scheidsrechter of de teller ontvangt van de coaches of aanvoerders van beide teams de opstellingsbriefjes voor de eerste set als deze al niet eerder ontvangen zijn.

De tweede scheidsrechter controleert of de teller de ploegen en hun opslagvolgorde goed op het wedstrijdformulier noteert en of de op het opstellingsbriefje genoteerde spelersnummers ook in de spelerslijst van het wedstrijdformulier staan. De tweede scheidsrechter moet bij het wisselen van het speelveld aan de coach of de aanvoerder de opstellingsbriefjes van de volgende set vragen. Dit om te voorkomen dat de tijd van drie minuten tussen de sets nodeloos verlengd wordt. Wanneer de coach bij herhaling te laat zijn opstellingsbriefje inlevert, moet de eerste scheidsrechter een maatregel voor spelophouden opleggen.

De coach moet het opstellingsbriefje ondertekenen. Vaak wordt dit door de assistent-coach gedaan. Het is nu eenmaal niet altijd vast te stellen wie het opstellingsbriefje ondertekend heeft. Indien er na het inleveren van het ondertekende opstellingsbriefje discussie over bestaat, (bijvoorbeeld de coach wil een ander briefje invullen omdat het ingeleverde briefje niet door *hem* is ondertekend) dan moet de eerste scheidsrechter dit behandelen als een misdraging. De spelregels (5.2.3) zijn hierin duidelijk genoeg. Een officiële waarschuwing is het gevolg als dit de eerste keer is, anders het verlies van rally (gele kaart) omdat het dan een vorm van onbehoorlijk gedrag is en daardoor valt in de tabel van maatregelen. In de A-League is het een goed gebruik, dat de coach vooraf alle opstellingsbriefjes parafeert en de assistent-coach ze verder invult en inlevert. De tweede scheidsrechter kan de beide opstellingsbriefjes tijdens de set in zijn broekzak bewaren, zodat hij direct de opstellingen kan controleren indien gewenst.

De teller mag het opstellingsbriefje *uitsluitend* aan de scheidsrechters tonen (in A-League ook aan het jurylid).

2 minuten vóór aanvang

De scheidsrechters en lijnrechters gaan naar hun plaatsen.

Indien een jurylid aanwezig is, gaan de beide scheidsrechters eerst naar het jurylid om toestemming te vragen met de wedstrijd te beginnen.

1 minuut vóór aanvang

De eerste scheidsrechter fluit en de basisspelers komen via de zijlijn het veld in.

De tweede scheidsrechter controleert de basisopstelling van beide teams. De tweede scheidsrechter geeft vervolgens de wedstrijdbal aan de serveerder.

De tweede scheidsrechter controleert aan de hand van het opstellingsbriefje of de ploegen juist staan opgesteld. Als dit niet het geval is, moet de betreffende ploeg zich volgens het opstellingsbriefje opstellen. Hiervoor wordt geen straf opgelegd. Als er een andere speler in het veld staat dan op het opstellingsbriefje is vermeld, moet deze speler door de genoteerde speler vervangen worden. Er wordt hiervoor geen wissel genoteerd. Dit is namelijk een administratieve fout, die zonder gevolgen blijft. Wil de aanvoerder of coach echter de niet genoteerde speler laten staan, dan kan dit. Dit is dan wel een spelerswisseling, die als zodanig op het wedstrijdformulier wordt genoteerd. Bij meerdere veranderingen uiteraard even zoveel wissels. Let tevens op of elke speler borst- en rugnummers draagt. Dit geldt ook voor de Libero.

Kijk vóór aanvang van de wedstrijd -en let hier tijdens de wedstrijd ook op- of er niet teveel personen op de spelersbank hebben plaatsgenomen. Behalve de wisselers, die zich meestal naast de bank bevinden maar hierop ook plaats kunnen nemen (en niet ervoor staan), mogen er maximaal vier teamofficials zitten. Ga soepel om met de 'mini van de week'.

Een geblesseerde speler, die niet kan meespelen, mag niet als wisselspeler op de bank zitten, ook al staat deze als speler op het wedstrijdformulier. In zo'n geval moet de naam op het formulier niet doorgestreept worden maar in de kolom 'Opmerkingen' wordt genoteerd - en/of geparafeerd - dat de speler niet heeft gespeeld (en naar de tribune is verwezen). Een

dergelijke speler kan wel als arts, verzorger of assistent-coach op het wedstrijdformulier worden vermeld en derhalve wel op de bank plaatsnemen. De tweede scheidsrechter vraagt aan de teller of hij klaar is. De teller dient hierbij twee handen de lucht in te steken, en vervolgens steekt de tweede scheidsrechter ook beide handen in de lucht als teken dat hij klaar is en de wedstrijd kan beginnen.

0:00 vóór aanvang van de wedstrijd

Overtuig je als eerste scheidsrechter ervan dat de tweede scheidsrechter, teller, lijnrechters, ballenkinderen, quick moppers en beide ploegen gereed zijn om te beginnen. Ten overvloedige vraag je nog even aan de aanvoerders of de ploegen klaar zijn.

Zodra bij de ploeg die aan opslag is vijf spelers, bij de ontvangende ploeg zes spelers in het veld staan, de speler aan opslag de bal in zijn bezit heeft in de opslagzone, dient de eerste scheidsrechter te fluiten voor de opslag.

Het 'klaar staan' betekent voor de A- en B-League en voor de internationale competities niets meer en niets minder dan voldoen aan de voorwaarden voor het spelen van het spel. Dat wil dus zeggen: voldoende spelers dienen op de juiste plaats op de speelvloer aanwezig te zijn. Voor de overige nationale en regionale competities wordt het 'klaar staan' bepaald door de eerste scheidsrechter.

Na afloop van set 1 t/m 4

Analoog aan regel 18.2.1 moeten na afloop van iedere set beide ploegen zich opstellen op de achterlijn en op een teken van de eerste scheidsrechter wisselen van speelhelpt. Na het passeren van de netpaal gaan ze direct naar hun eigen spelersbank.

De coaches of aanvoerders moeten direct na afloop van de voorafgaande set het opstellingsbriefje inleveren bij de tweede scheidsrechter of teller. Na 2½ minuut komen de ploegen, op teken van de tweede scheidsrechter, weer het veld in.

Set 5

Indien er na afloop van de vierde set een vijfde set volgt, gaan de zes spelers van elke ploeg naar de achterlijn en op signaal van de eerste scheidsrechter direct naar hun bank.

Hierbij wordt dus nog niet van speelhelpt gewisseld.

De officiële aanvoerders gaan naar de tellertafel. De eerste scheidsrechter voert, in het bijzijn van de tweede scheidsrechter, de toss uit. Ook nu leveren de beide coaches of aanvoerders weer op tijd het opstellingsbriefje in bij de tweede scheidsrechter of teller.

Na 2½ minuut fluit de tweede scheidsrechter dat de ploegen weer het speelveld kunnen betreden. Hij controleert de opstelling en geeft de bal aan de serveerder.

Als één van de ploegen acht punten heeft behaald, moeten beide ploegen zich eerst opstellen op de achterlijn en op teken van de eerste scheidsrechter wisselen ze van speelhelpt. Na het passeren van de netpaal nemen ze gelijk hun positie in het veld weer in. De tweede scheidsrechter en de teller controleren aan de hand van het opstellingsbriefje respectievelijk het wedstrijdformulier de opstelling.

Aan het einde van de wedstrijd gaan beide ploegen naar de achterlijn van hun speelhelpt en gaan op teken van de eerste scheidsrechter naar het net om de spelers van de andere ploeg de hand te schudden. Hierna gaan zij naar hun spelersbank.

De beide scheidsrechters gaan naar de tellertafel om het wedstrijdformulier administratief af te sluiten. Deze afsluiting gebeurt nadat de beide officiële aanvoerders en de teller het wedstrijdformulier hebben ondertekend.

Gedragscode

Als scheidsrechter neem je binnen een sportbond, dus ook bij de Nederlandse Volleybal Bond, als wedstrijdofficial een bijzondere plaats in.

Er wordt op je gelet en naar je geluisterd, ook als je niet in functie bent. Daarom levert een scheidsrechter geen openlijke kritiek op collega's en andere bondsofficials. Een mogelijk verschil van inzicht moet onderling uitgepraat worden, maar niet in het openbaar. Tegenover buitenstaanders (spelers, publiek) mag je desgevraagd je eigen mening geven, maar doe dat zonder waardeoordeel over het optreden van een collega.

De werkgroep Arbitrage heeft het recht om een scheidsrechter, die bij een strafzaak betrokken is of op een andere wijze de arbitrage schade berokkent, enige tijd op non-actief te zetten en hem in ernstige gevallen zelfs van de scheidsrechterslijst af te voeren.

Gedraag je als scheidsrechter zodanig, dat de aandacht van spelers en publiek zich volledig op de wedstrijd richt en niet op jou als scheidsrechter.

Elke scheidsrechter wordt, zoveel mogelijk, beoordeeld op zijn functioneren. In de A- en B-League en de eerste divisie gebeurt dit door onafhankelijke rapporteurs.

Ook in de tweede divisie zijn er enkele van deze speciale rapporteurs, maar over het algemeen wordt de rapportage hier verzorgd door de coaches of aanvoerders van de teams. Hoewel deze situatie natuurlijk niet ideaal is, geeft zij bij een voldoende aantal rapporten toch een bruikbaar beeld.

Het streven van de Werkgroep Arbitrage is erop gericht de begeleiding in de tweede divisie op te voeren, zodat ook de N3-scheidsrechters regelmatig een aanspreekpunt hebben.

Een onafhankelijke rapporteur of begeleider maakt zich voor de wedstrijd als zodanig bekend. Een begeleider praat na afloop altijd met de scheidsrechter, een rapporteur alleen na voorafgaand overleg.

Rapporteurs letten uiteraard op de techniekbeoordeling, de uitstraling en het totale beeld van je optreden. In het algemeen wordt steeds meer gekeken naar de grote lijn van het aanleggen én vasthouden van de technische lijn én het optreden/gedrag (communicatie, wijze van geven van de tekens, enzovoorts) van de scheidsrechter. Hierbij kan nog aangetekend worden, dat de techniekbeoordeling geleidelijk meer op de achtergrond raakt. De eerste bal mag meerdere malen achter elkaar worden aangeraakt mits dit in één actie gebeurt en bij de tweede bal moet de moeilijkheidsfactor bij het spelen worden meegenomen in de techniekbeoordeling van de balbehandeling.

Het optreden in allerlei verschillende situaties komt hierdoor meer op de voorgrond, evenals het randgebeuren.

Ook de persoonlijkheid van de scheidsrechter vormt een belangrijk onderdeel van de rapportage. Dit wordt bekeken aan de hand van je vaardigheden als scheidsrechter, met name op het effect die deze hebben op het verdere wedstrijdverloop en hoe je overkomt bij de wedstrijddeelnemers.

Als er klachten zijn over aanwijzing, indeling in een aanwijsgroep, begeleiding of rapportage, moet je je richten tot je aanwijzer of je coördinator begeleiding/rapportage. Vind je dat het gesprek met aanwijzer of coördinator niet het gewenste resultaat oplevert, neem dan contact op met de voorzitter van de betreffende taakgroep. Ligt je kritiek op een ander gebied, neem dan contact op met de voorzitter van de werkgroep Arbitrage. Ook bij het secretariaat van de werkgroep Arbitrage kun je als scheidsrechter voor vragen of wensen terecht. Kritische verhalen, geuit in de wandelgangen, hoe interessant ook, dragen niet bij tot een goede onderlinge verstandhouding, lossen de problemen hier ook niet mee op en stralen geen professionele houding uit.

Houd de eer van het scheidsrechterscorps hoog en zorg voor een goede collegiale ondersteuning!